

partim tertio, partim quarto libro anneximus; partim quoque in Supplemento, post indicem, evulgavimus, eo quod nobis non occurrerint nisi jam excusis omnibus aliis sancti hujusce doctoris operibus.

Appendicem subjunximus, in qua ea opera seposita sunt quæ, etsi Anselmi nomen falso præferrent, non tamen prorsus excludenda censuimus, eo quod alibi edita non exstant; quæ enim in aliis voluminibus excusa sunt, hæc typis non expressimus. Sic librum *De membris et actibus Deo attributis*, qui inter S. Hieronymi et S. Augustini opera reperitur; sic librum *De corpore et sanguine Domini*, qui incipit: *Lego et relego*, etc., et inter Guillelmi S. Theodoricæ abbatis Opera in Bibliotheca Cisterciensi editus est; sic denique libros *De imagine mundi*, qui in Bibliotheca PP. Honorio Augustodunensi tribuitur, omnino exclusimus. Disputatio vero Judæi cum Christiano, quam Gislebertus abbas Westmonasterii scripsit, hic locum obtinuit eo quod ad S. Anselmum ab auctore directa fuerit, nec in lucem hætenus edita sit.

Ipsi ex subjecti paritate adjunximus alterum Dialogum Judæi et Christiani, non diu post a Ruperto Tuitiensi compositum. Is ab ipso vocatur *Annulus Judæi*; de quo pluribus in locis dixi in Apologia pro Ruperto. Hunc cum diu conquisivissem, utpote qui scirem hoc opus in editis Tuitiensi abbatis desiderari, fauste tandem nactus sum, et R. P. D. Martini de Busch, prioris monasterii Lætiensis,

A diligentia ex ms. codice transcriptum, et ad nos amice transmissum, publici juris fecimus, eum aptissime alteri alterius abbatis contra Judæos Dialogo adnectentes.

Commentationes in Matthæum, in Cantica cantic., in Apocalypsim, et in Epistolas Pauli, hic excudendas non duximus, cum nobis constet eas non esse Anselmi, sed maxime Hervæi, monachi Burgidolensis; et animus sit omnes ejus in sacram Scripturam commentarios, quos in mss. codicibus habemus, aliis typis edere, cum tempora dabunt.

Tandem hic monuisse juvat, 1° nonnullas forte exhortationes et orationes, aliave opuscula inter S. Anselmi libros hic quasi recenseri, quæ tamen ejus esse minime constat; at quid ei jure adjudicandum sit, severior censura infra subjicienda demonstrabit; 2° castigationes singulas omnesque varias lectiones ad finem Operum accuratius scrupulosiusque collectas recudi (*Nos ad calcem paginarum, ut moris est nostri, posuimus*. EDIT. PATROLOG.), ut quam varie mss. legant ab editione Lugdunensi anni 1630, cum qua ipsa contulimus, noverit quisquis istis voluerit intendere.

Cæterum, ne quid opellæ nostræ huic editioni desit, singulorum quæ in hoc volumine continentur operum censuram subjiciemus, ex qua facile quivis spuria a legitimis S. Anselmi operibus discernet; et qua ætate quoque auctore unumquodque prodierit, quantum in his conjicere datur, nullo labore dignoscet: nostro interim fruatur.

OPERUM S. ANSELMI CENSURA.

CENSURA *Monologii*.

Hunc librum habent omnes editiones, et illum Anselmo adjudicant omnia cum excusa tum manuscripta. Illius ipse meminit pluribus in locis infra citandis.

Hoc opus quo ordine et qua ætate scriptum sit, non ita constat. Illud post quatuor Dialogos, de quibus infra, scriptum innuere videtur Eadmerus (*l. 1. De Vita S. Anselmi*, col. 63), ex cujus fide idem cæteri censent, quintum locum huic operi concedentes. Verum hujusce libri mentio multa fit in primo capite primi horum Dialogorum, dialogi videlicet *De veritate*. Unde confici videtur hunc librum hujusmodi dialogis non esse posteriorem. Pater Theophylus Raynaudus putat (*in hujus libri syntaxi*, p. 435) ista ex *Monologio* postea inserta sive attexta fuisse huic dialogo. Cui conjecturæ favere videtur quod nomen *Monologii*, quo eo in capite liber iste vocatur, non fuerit ei præfixum nisi diu post editos hujusmodi Dialogos, ut infra dicetur. Nihilominus tamen fallit hæc conjectatio. Nam hoc quod discipulus in eo primo capite adduxerat ex *Monologio*, id in decimo ejusdem dialogi capite magister ex indu-

C stria exponendum resumit, et bene positum sic demonstrat ut discipulus nihil ejus rationi posse objici respondeat. Totam igitur hujusce dialogi seriem attendenti, ista ex *Monologio* non fuisse huic dialogo adjecta liquet. Adde quod omnia mss. sic legunt. Nec Eadmerus hoc opus post dialogos editum asserit, sed postquam ab Anselmo scriptos fuisse hosce Dialogos dixit, subjungit: *Fecit quoque libellum unum quem Monologion appellavit*, quæ verba non arguunt hunc librum non nisi post Dialogos prodidisse. Quod autem *Monologii* nomine liber iste proferatur in 1 et 10 [*al. 11*] capite istius dialogi, facile censuerim hoc appositum postquam Anselmus hujus operis titulum immutavit, et *Monologium* vocitari voluit. Constat ergo hoc opus ab Anselmo esse compositum antequam dialogum *De veritate* scripserit.

Verum non scriptionis ordine duntaxat, sed et argumenti dignitate primum est. In eo enim pluribus et quidem necessariis rationibus sine Scripturarum auctoritate S. Anselmus in persona alicujus secum ratiocinantis probat quidquid fide de Dei existentia et essentia credimus. Hinc illud opus inscripserat:

Exemplum meditantis de ratione fidei, nullo auctoris A nomine præposito, ut præfert ms. Sagiense, quod propterea cæteris antiquius ducimus; deinde Monologium nuncupavit. Hugone vero Lugdunensi archiepiscopo jubente ut nomen suum illi præscriberet, ipse jam abbas Beccensis, illud Monologium, id est *Soliloquium*, nominavit. Hæc ex ipso discere est in ejus prologo ad Prologion et in capitibus 4 et 9 libri *De fide Trin. et de incarn. Verbi*, et in ejus epistola ad Hugonem, quæ est 17 libri II, et in epistola ad Lanfrancum, quæ est 63 libri I, et in epist. ad Mauricium, quæ est 65 ejusdem libri primi.

Hunc autem librum instantibus suis monachis, et nax. me Mauricio, Anselmus, tum Becci prior, scripsit, et antequam evulgaret, corrigendum Lanfranco B jam tum archiepiscopo misit, ut ipse suis ad eum epistolis testatur. Vide lib. IV, epist. 102, et lib. I, epist. 63.

Cum autem S. Anselmus eo in libro dixisset non proprie dici in Deo tres personas quomodo tres substantias, etc., inde a nonnullis reprehensus est, a quorum censura se vindicavit B. Augustini auctoritate, ut ipse adhuc prior scribit Rainaldo abbati in epistola quæ est 74 l. I, et Lanfranco archiepiscopo in epist. quæ est 68 lib. I.

CENSURA Prologii.

Hujus libri argumentum et intitulationem discere quisvis potest ab Eadmero in lib. I De vita S. Anselmi (col. 63), ex prologo hujusce libri, et ex epist. 11 et 17 libri II. Hoc opus inter alia S. Anselmi exstat in omnibus editis ac mss. In editis quidem inscribitur *Prosologion*, sed per errorem: inscribendus enim est iste liber, *Prologion*, ut habent mss. 464 et 2267 Bibliothecæ Regiæ et alia antiquiora, ut videre licet in castigationibus quas ad calcem Operum posuimus.

Quod Anselmus adhuc prior Becci, et quidem post Monologium, ipsum composuerit (ab ann. 1063 ad an. 1077), ex Eadmero loc. cit. palam est. Quæ eo in opusculo de divina natura et ejus personis S. Anselmus edisseruit, ipse commendat in c. 4 libri *De fide Trinitatis et de Incarnatione Verbi*. Quæ autem in eo de pleno beatitudinis gaudio elocutus est, Hugoni incluso legenda consulit in ep. 22 l. II. D Etsi libellus iste sententiarum ac subtilissimæ contemplationis pondere magnus esset, ut ait Willelmus Gemmet. lib. VI Hist. Northman., c. 9, quidam tamen hujus libri ratiocinationem confutare aggressus est, de quo in sequentis opusculi censura dicemus.

Observandum hic superest quod cum S. Anselmus indubius sit hujusce opusculi auctor, ex quo maxima pars Manualis, quod S. Augustini operibus inseritur, conflata est, liquido constat Manuale istud non Augustini, sed magna ex parte Anselmi setum esse, ut infra demonstrabimus in censura Meditationis 21, quæ incipit: *Eia nunc*, etc., et ex isto opusculo tota excerpta est.

CENSURA Responsionis pro insipiente.

Cum Prologium in manus cujusdam venisset, qui hanc Anselmi argumentationem, id quod *majus cogitari nequit, est saltem in intellectu, ergo et necessario reipsa existet*, non ratam esse putans, eam refellere gestiens, scriptum illud edidit, ut narrat Eadmerus lib. I De Vita S. Anselmi, col. cit. Hoc opus varias habet intitulationes, quas videre licet in variis hujusce libelli lectionibus ad calcem Operum positis. In hujus responsionis sine plurimum commendatur liber Prologii.

Hujusce vero Responsionis quis auctor esset Anselmus adeo tacere voluit, ut eum non esse insipientem, sed Catholicum dixisse satis esse duxerit in prologo sui Apologetici, pag. 37. Unde hactenus hujusce Respondentis nomen auditum non fuerat, quod nos declaravimus ex mss. fide quæ Gaunilonem Majoris-Monasterii monachum hujus responsionis auctorem proclamant. Vide varias hujusce et sequentis opusculi lectiones. Abeat jam ergo procul Francisci Pici sententia hoc opus tribuentis Roberto Olkot, quem constat ducentis annis esse Anselmo juniorem. Is quidem et cum eo alii hanc S. Anselmi ratiocinationem, veluti quæ in logicam peccaret, exploserunt; sed ausim dicere quod nec eam intellexerunt. Alius forte dabitur de ea disserendi locus.

CENSURA LIBRI contra Gaunilonem respondentem pro insipiente.

Quidam S. Anselmi amicus ad eum misit Gaunilonis responsionem, quam ut sanctus doctor consideravit, gavisus est, et eam, adjuncta confutatione, eidem amico remisit, ut testatur Eadmerus l. I De vita S. Anselmi, col. cit. Hæc confutatio legitur in omnibus S. Anselmi tam excusis quam mss. codicibus. In mss. 142 bibliothecæ Domus S. Petri, tract. 3, exstat sub hoc titulo: *Contra insipientes*. In mss. biblioth. aulæ Pembroch., tract. 8, hunc præfert titulum: *Contra respondentem insipientem*. In ea spectabilis est Anselmi modestia, qui, ut refert Eadmerus loco cit., gratias agit suo reprehensori; quem non insipientem sed Catholicum ipse pronuntiat in suæ responsionis prologo, et quem non malevolentia, sed benevolentia, quæ ipsi infirma visa sunt, confutanda suscepisse censuit; ut ait in hujusce Apologetici clausula. Hæc S. Anselmum, dum Becci prior esset (circa an. 1070) scripsisse discimus ab Eadmero citato loco.

CENSURA LIBRI SEU EPISTOLÆ De fide Trinitatis et de Incarnatione Verbi.

Hic liber exstat in omnibus sive mss. sive excusis sancti Anselmi exemplaribus; et quidem inventus est sic prænotatus: *Liber sive epistola de fide, seu Liber de Incarnatione Verbi contra Judæos*, ut fidem facit hujusce libelli præfatio in editionibus Gothicis quæ nec annum nec locum habent, et in quarum altera omittuntur hæc verba, *contra Judæos*; quæ et in subsequentibus postea editionibus merito expuncta sunt. Irreperant enim, ut conjicio, ex Trithemio,

qui in libro De eccl. script. censuit S. Anselmum A librum *De Trinitate*, et quidem ab eo opere distinctum, contra Judæos scripsisse; qui error ex variis hujus opusculi inscriptionibus ortus est. Nam in ms. 336 Bibliothecæ Regiæ hic liber sic inscriptus legitur: *Anselmus de Trinitate*. Nec immerito, quandoquidem Trinitatis fides in eo maxime explicatur. Unde et nos integrum titulum restituimus, *De fide Trinitatis*, etc.; nec enim eum duximus omittendum, qui magis operis argumentum indicat.

Sanctus Anselmus in c. 4 hujus operis commendat Monologion et Prologion, quibus proinde posterius est; at in cap. 17 libri *De processione Spiritus sancti* meminit istius epistolæ, quæ propterea illum librum præcessit.

Eadmerus l. II De vita S. Anselmi (col. 84), et l. II B Histor. novor., scribit hoc opus ab Anselmo initio sui archiepiscopatus fuisse compositum stylo epistolari et Urbano II papæ destinatum; et ex eo S. pontificem in Barensi concilio errorem Græcorum firmius confutasse. Nihilominus tamen certum est, 1° Anselmum adhuc abbatem primam huic operi manum admovisse, videlicet anno 1092: ipse enim in epistola ad Baktricum, quæ est 51 libri II, significat se hunc librum inchoasse antequam in Angliam transfretaret. Cantuariam autem venit pridie Nativitatis B. V., et anno sequenti, qui ab Eadmero 1093 notatur, in archiepiscopum electus est: juxta ipsiusmet Eadmeri historiam, l. II De Vita sancti Anselmi (loc. cit.). Pridie, inquit, Nativitatis B. Dei C *Genitricis et perpetuæ virginis Mariæ, Cantuariam venit... Raptur et violenter in viciniam ecclesiam cum hymnis portatur. Acta sunt hæc an. D. Incarnat. 1095, pridie Non. Martii.*

Id insuper ex eo probatur quod, ut Anselmus indicat in c. 1 hujusce operis, incæptum sit ante concilium Suessionense, quod Raynaldo Remensi archiepiscopo præside celebratum est anno 1092 abeunte, vel ineunte anno 1093.

Certum est, 2°, manum ultimam huic operi S. Anselmum dedisse anno 1094, videlicet post S. Anselmi inaugurationem anno 1093, pridie Non. Decemb., peractam, cum rege in Normanniam transvecto Anselmus studiis cælestibus vacaret, ut tradit Eadmerus l. II De Vita sancti Anselmi; hæc autem, D eadem teste (loc. cit.), anno 1094 contigerunt.

Hunc autem librum sanctus Anselmus scripsit contra quemdam clericum, qui assererat in Deo tres personas esse tres res, sicut tres angeli aut tres animæ; quem cum respicuisse audiisset, et ipse suum opus dimiserat, quod non perfecit nisi postquam eum fide suum errorem abjurasse didicerit. Hæc ipse in c. 1 hujus libri proloquitur.

Porro clericus hic, contra cujus blasphemias calumiam S. Anselmus exacuit, Roscelinus sive Rucelinus vocatur in ms. 3 bibliothecæ Thuanæ, et notant variæ lectiones; et in ms. monasterii Longipontis, in quo exstat hic liber eo titulo: *De incarnatione Verbi contra blasphemias Rucelini Compen-*

diensis. Iste Rucelinus fuit Abailardi præceptor, ut observat Horstius ad S. Bernardi epistolas, tom. V, p. 37, col. 1. Illius denique errores notantur a S. Anselmo l. II, ep. 35, 41 et 51; ab Abailardo ep. 21; ab Ivone Carn. ep. 7; et ab Annalium scriptoribus ad an. 1092 et 1094. Ea autem ætate plurimi ista difficultate tenebantur, ut ipse Anselmus tradit (col. 263).

CENSURA LIBRI *De processione Spiritus sancti*.

Legitur hic liber in omnibus tum mss. tum excussis Operum sancti Anselmi voluminibus. Cantabrigæ in ms. 235 collegii Sancti Benedicti tribuitur Augustino; per errorem haud dubie prioris literæ A, quæ Augustinum pro Anselmo significavit.

Anselmum autem hoc opus edidisse licet non expresse tradat Eadmerus in libris De ejus Vita (lib. II, col. 102), et ibi solummodo dicat Græcæ ab Anselmo catholica disputatione fuisse confutatos, manifestum tamen sit ex eodem in lib. II Histor. novor., ubi ait quod ipse Anselmus post Barensis concilium, quod anno 1098 coactum est, inde diligentius atque subtilius tractans, egregium opus scripsit, et per multa loca ab amicis suis rogatus direxit. Id etiam patet ex Anselmi libro seu epistola *De azymo*, in cujus cap. 1 docet se ad Walerannum misisse opusculum quod de processione Spiritus sancti ediderat. De eadem ista disputatione scribitur in ep. 53 et 160 libri III et in epist. 11 libri IV. Hic liber in editionibus Gothicis et in Coloniensibus inscribitur *Epistola*, etc., quod ex eo factum conjicio quod Hildeberti instantia conscriptum Anselmus ad eum transmiserit, ut ex citatis epistolis liquet.

Hoc opus editum esse ante completum an. 1101, quo schisma extinctum est, colligitur ex præfata epistola qua Waleranno in schismate stanti misisse se istud opusculum Anselmus scribit. Præadducta quoque Eadmeri verba (l. II *Hist. nov.*) certam fidem faciunt illud non esse compositum nisi post concilium Barensis, quod non anno 1097, ut conciliorum collectores falso computant, sed anno 1098 celebratum est. Anselmus enim anno 1097, feria v, quæ fuit Idus Octobris, a curia discessit, et postera die ex Anglia Romam profecturus ad portum Dofris venit. Lugduni moratus est usque ad feriam tertiam ante Dominicam Palmarum (anni proinde 1098), quo die Lugduno recessit, et post aliquot dies Romam pervenit, et præ niunia ætate in villam Schlaviam divertit; unde Barum cum Urbano II petiit, et concilio adfuit. Hæc fuse narrat Eadmerus l. II *Hist. novor.*, ex quibus sit evidens Barensis concilium anno 1098 coactum esse, et librum *De processione Spiritus sancti* non editum esse nisi post hujus anni 1098 decursum. Mihi ergo probatur, 1° ad id operis excitatum Anselmum ab Hildeberto Cenomanensi episcopo anno 1100, post mensem Augustum, quo rex Willelmus regnum cum vita deposuit, hoc est statim atque a carcere quo inclusus fuerat Hildebertus liberatus est, et quo Anselmus in Angliam reversus est; ibi enim tunc fuisse Ansel-

num non obscure innuit præfata Hildeberti ad Anselmum epistola quæ est 160 l. III, his verbis: *Felicem me, si meruissem vel præsens instrui. Hoc autem mihi locus invidet, nec aliter salutationis indulset obsequia, nisi prius orbis dimidium consultarem: oportet enim maris et aeris explorare clementiam, etc.*; in qua etiam se nondum in Angliam transfretasse indicat. Unde et colligo eam scriptam ante annum 1101, quo ineunte, videlicet paulo ante vernum tempus, in Angliam Hildebertus transivit, antequam Elias, urbe capta, Cenomanense castrum obsedisset, ut de Hildeberto observat D. de Bondonnet in libro *De Vitis Cenom. pontificum*. — 2° Mihi probatur hoc opus ab Anselmo compositum ab anno 1101 ineunte ad annum 1105, quo iterum ex Anglia Anselmus exivit, et eo ipso tempore Anselmum illud Hildeberto ac Waleranno misisse.

CENSURA LIBRI *De voluntate Dei*.

In nullo ex his in quæ incidi mss. reperitur iste libellus. Cum tamen in omnibus editis legatur sub *Anselmi Cantuar. archiep.* nomine, et in eo verba ac sententiæ S. Anselmi deprehendantur, illum ad appendicem non duximus ablegandum. Equidem scio Anselmum Laudunensem de voluntate Dei eo sæculo disputasse, et ejus hac de re sententiam a Ruperto Tuitiensi acriter impugnatam non verbis modo, sed et scriptis, ut in Ruperti Apologia late disserui (in prolog. et in parte I, p. 10, 11, 12, 13, 16, 17, 43 et 81). Verum quidni et Anselmus Cantuariensis de eadem quæstione simul ac de concordia præscientiæ, etc., scripserit circa vitæ finem, effervescentibus tunc animis circa hanc de Dei voluntate quæstionem, paucis videlicet annis antequam Rupertus cum Anselmo Laudunensi congregaretur. Nam adversus eum scripsit circa annum 1116, ut in ejus Apologia animadverti; Anselmus vero decesserat anno 1109.

CENSURA LIBRI *De casu diaboli*.

Istius dialogi S. Anselmus ipse meminit in c. 17 libri I *Cur Deus homo*; et in c. 5 libri *De conceptu virginali*, circa finem, et in c. 7 libri *De concordia præscientiæ*, etc. Argumentum libri declaratur in prologo ad dialogum *De veritate*.

Hunc ut et alios tres S. Anselmus scripsit dum adhuc prior esset Becci, ut tradit Eadm. l. I *De ejus Vita*, hoc est ab anno 1063, quo præpositus est, ad annum 1077, quo in abbatem est electus.

Observandum hic unum est quod tractatus *De malo*, de quo ipse scripsit ad Mauritium, non est nisi excerptum ex c. 11 dialogi istius, remota forma interlocutionis, ut facile advertet quisquis epistolam ad Mauritium, quæ est 8 libri II, contulerit cum præfato capite 11 [al. 10]. Quapropter scriptum illud separatim non edidimus, cum et in eo capite, et in ista epistola uno contextu integrum habeatur.

CENSURA LIBRORUM *Cur Deus homo*.

Hoc opus in Anglia ad Bosonis instantiam S. Anselmus inchoavit, et in Capuana provincia, antequam cogeretur Barensis concilium, perfecit, ut ipse testa-

tur in præfatione, et Eadmerus refert l. II *De ejus vita*. Inde consequi necesse est hoc opus prodixisse ante librum *De processione Spiritus sancti*, qui, ut probavimus, non nisi post Barensis concilium scriptus est. Anno itaque 1094, postquam librum *De incarnatione Verbi* perfecit, hosce libros S. Anselmus aggressus est, dum per regis absentiam studiis sanctis totum se daret, juxta Eadm. l. II *De ejus Vita* (col. 84). Ipsos autem complevit in villa Schlawiam, quo diverterat anno 1098, et ubi remanere nimio calore compulsus est, donec instaret status dies concilii, videlicet Kal. Octob. istius anni 1098, et non anni 1097, ut ex Eadmero demonstravimus in libri *De processione Spiritus sancti* censura.

Hos libros Eadmerus ipse Beccensi Ecclesiæ, cujus erat filius, transcripsit, ut testatur S. Anselmus in epistola quæ est 25 libri II. Ipsos etiam a monachis Cantuariæ transcribi ad Paschalem II mittendos rogavit S. Anselmus, si ejus epistolæ credimus, quæ est 55 libri IV.

Advertendum etiam est quod in fine cap. 17 libri II dicat Anselmus voluntatem se habere scribendi de originali peccato; unde consequitur librum *De conceptu virgin. et orig. pecc.* esse isto posteriorem; quod etiam arguitur ex prologo et ex c. 22 istius libri, ubi meminit librorum *Cur Deus homo*.

CENSURA LIBRI *De conceptu virginali et originali peccato*.

Post Barensis concilium Romanamque synodum S. Anselmus, dum Lugduni moraretur, expletis libris *Cur Deus homo*, hoc opus scripsit ante meditationem *De redemptione humana*, ut fidem facit Eadmerus lib. II *De ejus vita* (col. 107). Eiquet ergo librum hunc esse compositum anno 1099, quo conc. Rom. celebratum est sub Urbano II, in festo Apparitionis scilicet S. Michaelis, quod erat terminus induciarum quas in festo Nativitatis Domini post concilium Barensis rex Angliæ obtinuerat, juxta Eadmer. l. II *Hist. novor.* Huic enim synodo Romanæ S. Anselmus interfuit, nec nisi ea peracta Lugdunum repetiit, ut ex Eadm. ibidem constat, nec Lugduno discessit nisi post regis obitum, qui an. 1100, mense Augusto, contigit, uno videlicet anno post mortem Urbani II, qui humana exuerat mense Octobri [corr. Julio] anni præcedentis, ut Eadmerus in fine lib. II, *Hist. novor.* observat.

Hic liber aliquando duntaxat inscribitur *De conceptu virginali*. Sic Cantabrigæ in ms. 161 biblioth. publicæ, et in ms. 217 collegii Caii, et in ms. 203 aulæ Pembrochianæ, et in aliis. Aliquando simpliciter, *De originali peccato*, sic Cantabrigæ in ms. 255 collegii S. Benedicti, et aliis quæ videre est in variis lectionibus. Hinc forte error Trithemii distinguentis librum *De virginali conceptu* a libro *De peccato originali*.

In præfatione et in c. 22 istius opusculi S. Anselmus meminit librorum *Cur Deus homo*, qui proinde eo sunt antiquiores; illud vero præcessit librum

De concordia præscient., in cujus c. 7 mentionem A
habet opusculi istius.

Denique in epistola ad Theodoricum, quæ est 42
lib. iv, de eo opere scribit, et illud cum libris *Cur
Deus homo* transcribi mandat, ut eos omnes ad Pasch.
II dirigeret. Vide epist. 55 libri iv.

CENSURA DECLARATIONIS cujusdam in præcedentem
librum.

Etsi declaratio hæc in mss. sancti Anselmi volu-
minibus non occurrat, in omnibus tamen illius ope-
rum editionibus reperitur. Illius occasionem et ar-
gumentum ex ipsamet discere licet. Verum de illius
auctore et ætate non aliud scimus nisi quod coætaneus
fuerit S. Bernardo Clarævallensi, quem vocat
sui temporis Spiritus sancti organum. Unde con-
sectaneum est hanc declarationem esse posteriorem
Anselmo, qui decesserat anno 1109. Bernardus vero
junior monachum induit anno 1113.

CENSURA DIALOGI *De veritate*.

Sanctus Anselmus adhuc prior hunc dialogum
scripsit, Eadmero teste l. i De ejus Vita (col. 62),
eodem videlicet tempore quo dialogos *De casu dia-
boli*, *De libertate* et *De grammatico*. Vide sancti
Anselmi prologum ad hunc dialogum, cujus adhuc
ipse meminit in c. 5 libri *De conceptu virginali*.
Eadem proinde sit dialogorum *De libero arbitrio* et
De grammatico censura; si addideris quod in c. 4,
quest. 3 *De concordia gratiæ*, etc., mentio fiat dialogi
De libero arbitrio.

CENSURA TRACTATUS *De voluntate*.

Sanctus Anselmus l. *De concordia gratiæ cum lib.
arb.*, c. 11, utcumque promisit, etsi infirmæ admo-
dum valetudinis, se aliquando dicturum de multi-
plici divisione voluntatis quæ est usus. Id autem
cum nullo in loco attigerit, non abs re conjicio ab
eo paulo antequam decederet libellum hunc esse
compositum, quem ex ms. Victor. Cd. 12 edidi; et
quidem eo lubentius, quod non modo Anselmi no-
men, sed et sententias habet.

CENSURA LIBRI *De concordia præscientiæ, prædesti-
nationis et gratiæ cum libero arbitrio*.

Anglicanæ Ecclesiæ pace reddita, S. Anselmus
circa vite finem, hoc est anno 1109, hoc opus
scripsit, juxta Eadmer. l. ii De ejus Vita (col. 114).

Varia est hujusce operis distributio, ut in variis
lectionibus notatum est; queis adde quod in ms.
142 domus sancti Petri in Anglia in duos tractatus
iste liber dividitur: primus est de præscientia et
prædestinatione; alter de gratia et libero arbitrio:
at justius in ms. 203 aulæ Pembroch. in tres partes
distribuitur: 1° de præscientia et libero arbitrio;
2° de prædestinatione et libero arbitrio; 3° de gra-
tia et libero arbitrio. In ms. bibliothecæ Villariensis
in Brabantia dicitur *Liber trium quæstionum*. Di-
gnus sane liber qui tanti viri vitam clauderet.

CENSURA LIBRI SEU EPISTOLÆ *De azymo et fermento*.

Librum hunc seu epistolam esse Anselmi pro-
testantur omnia cum excusa tum mss. exemplaria
; et ipse Dodechinus ad ann. 1094; sed et

ipse liber in e. 1 declarat se ab eo scriptum qui
tractatum *De processione Spiritus sancti* ediderat,
de quo supra diximus. In ms. 22 bibliothecæ Lin-
colniensis, et in mss. 217 bibliothecæ Caii, et in
ms. 145 bibl. publice Cantabrigensis, et in ms.
Cisterciensi inscriptus est *De sacrificio azymi et
fermentati*. In ms. Sancti Martini Torn. intitulatus
est *De pane sacrificii contra Græcos*. Inter epistolas
excusa fuit editione Colon. an. 1612; in aliis omni-
bus inter libros edita est sub eo titulo quem ei præ-
fiximus. Vide varias lectiones.

Cum præfatus liber *De processione*, etc., cujus in
c. 1 hujusce epistolæ sit mentio, prodierit ab anno
1101 ad annum 1103, ut supra demonstratum, et
hæc epistola directa fuerit Waleranno Numbur-
gensi, adhuc stanti in schismate, quod Guiberti
morte, quæ juxta Dodech. anno 1100 obtigit, ex-
tingui cœpit, certo certius est eam ab Anselmo scri-
ptam non fuisse ante annum 1101, sed paulo post
librum *De processione Spiritus sancti*, circa annum
1102: hanc enim protrahere usque ad annum 1106,
sub cujus fine Anselmus in Angliam rediit, et quo
Henricus IV imp. Leodii vita functus est, abs re
diceretur, cum eo tempore schisma penitus desiisset,
Henrico V jam imperante. Hæc præcessit alteram
De sacramentorum diversitate, in cujus fine auctor
meminit istius.

CENSURA LIBRI SIVE DUARUM EPISTOLARUM *De sacra-
mentorum diversitate*.

Primam hujuscemodi epistolarum esse Waleranni,
alteram Anselmi Cantuar., inscriptiones præseferunt
in omnibus tam editis quam mss. Ideo autem Ead-
merus istius sicut et præcedentis opusculi non me-
minit, quod inter epistolas ea recensenda duxerit:
nos ea libris accensuimus, juxta omnes pene editio-
nes, et pleraque mss. In ms. 22 bibl. Lincol., et in
ms. 217 bibl. Caii, et in ms. 203 aulæ Pembroch.,
et in ms. Cisterc., ac in editione Nuremberg. anno
1491 hic liber inscriptus legitur *De sacramentis
Ecclesiæ*. Quo eodem titulo illum citat S. Bonav. t.
VII, parte iv, in c. 1 tertiæ Responsionis Apologiæ
pauperum. Diversos alios titulos vide in variis lectio-
nibus.

Qua autem ætate duæ istæ epistolæ scriptæ sint,
sic conjicimus. Anselmus Waleranno jam miserat
epistolam de azymo, ut ipse in fine hujusce opusculi
significat. Deinde ex c. ult. epistolæ Waleranni et ex
c. 1 epistolæ sancti Anselmi constat quod tunc Wa-
lerannus Paschali II esset reconciliatus, et adeo ipsi
familiaris, ut cardinalium jam tum esset consecre-
tarius, ut refert Paulus Langius in Chronico Citi-
zensi. Igitur scriptam censeo hanc sancti Anselmi
epistolam anno 1102, quo Anselmus Ecclesiæ bono
totus invigilavit, priusquam ex Anglia Romam iterum
pergeret, quo pervenit circa finem anni 1103. Et ita
S. Anselmus per duos istos an. 1101 et 1102 scripsit
librum *De processione Spiritus sancti*. Deinde librum
De azymo, et tandem epistolam *De sacramentorum
differentiis*.

CENSURA *Offendiculi sacerdotum.*

Hic liber exstat Cantabrigæ in ms. 235 collegii Sancti Benedicti, in ms. E 10 Corbeiensi, et in ms. S. Ebrulphi, ex quo ipsum edidimus. Is tamen non aliud est quam excerptum ex S. Anselmi epistola ad Guillelmum abbatem, quæ est 56 l. 1, ut utrumque legenti sit evidens. Hunc autem Guillelmum Dodechinus ad ann. 1094 ait fuisse abbatem Dersagiensem; sed abbas Hirsaugiensis dicitur in veteribus monumentis contra schismaticos a Sebastiano Tengnagel editis anno 1612, et mihi a doctissimo D. Baluzio communicatis, ubi hæc epistola legitur. Quam falso libellus hic ascribitur Honorio Augustod. t. XII Bibl. PP. ex præfatis liquet.

CENSURA LIBRI *De nuptiis consanguineorum.*

In editione Coloniensi an. 1612 primum, quod B sciam, excusus est hic liber, et quidem inter epistolas. Nos tamen ipsam, quia dogmatica est, aliis opusculis adiunximus. Anselmo autem Cantuariensi eam adjudicant inscriptio quæ illius nomen præfert, *Methodus inquirendi rationes eorum quæ observamus*, et sententia quæ in c. 6 dicitur per Adam tota natura fuisse corrupta, quia tota tunc in ipso erat, et extra eum non erat: hæc enim omnia Anselmi sunt.

Nec quem movere debet quod Anselmus c. 3 et 7 hujusce libri definiat matrimonium inter cognatos in sexto gradu posse contrahi, cum tamen in antiquioribus etiam Angliæ conciliis, et in iis quibus ipse præfuit, prohibita sint connubia usque ad septimum gradum. Hæc enim quæ videtur dissonantia facile concordat, si attendatur quod canones intra septimum gradum conjugia prohibuerint quoadusque parentela ex alterutra parte ad septimum gradum perveniat, ut exprimit synodus Londoniensis sub Lanfranco, anno 1073, adeo ut si ex una duntaxat parte sextus gradus attingitur, et ex altera septimus, tunc in sexto gradu matrimonium possit contrahi.

P. Raynalus hunc nodum ut solveret, in sua Syntaxi censuit S. Anselmum eo loci gradus cognationis computasse non a fratre et sorore, sed a nepote et nepte, juxta concilii Salguastadiensis definitionem. Verum quæ ratio Anselmo fuit alio ordine hic recensere hos gradus quam in libro De azyino et in canonicis quos ipse condidit in Londinensi conc. an. 1102?

Nihil ergo repugnat, sed omnia suadent hanc epistolam ab Anselmo scriptam fuisse. Sed cui, et quæ aetate, non est unde conjiciam. Inscriptio ejus mutila est, nomen enim ejus cui scribitur non legitur, nec Anselmus archiepiscopus vocatur. Muriardareho sive Murchertacho Hiberniæ regi, ut cognatorum conjugia prohibeat, S. Anselmus scribit epistolam quæ est 142 libri III, et ab eo rege ad S. Anselmum missas epistolas anno 1095 et 1096 pro consecratione episcopi Dublinensis et episcopi Wataferdiæ, ab Eadmero in l. II Hist. nov. discimus. Unde ab Anselmo ad quemdam forte Hibernum eo tempore, scilicet circa annum 1096, scriptam fuisse hanc epistolam utrunque conjici potest.

A

CENSURA DIALOGI *De grammatico.*

(Vide censuram dialogi *De casu diaboli*, et dialogi *De veritate.*)

CENSURA HOMILIARUM.

Quandoquidem pastoralis est muneris verbo Dei gregem pascere, Anselmum, qui facundia et zelo ad dicendum promptus semper ac paratus erat, sermonem ad populum frequenter habuisse non est unde quis dubitet. Eadmerus eum diversis in locis concionatum fuisse testatur.

Ex omnibus autem sancti Anselmi sermonibus sive homiliis paucissimæ restant. In antiquis editionibus, videlicet duabus Gothicis, una Nurembergensi anno 1491, una et altera Parisiensi anno 1544 et 1549, una Veneta an. 1549, unica homilia exstat, quæ est in illud: *Intravit Jesus*, etc. Et in Colon. anno 1573 primum typis datæ sunt enarrationes seu homilice in aliquot evangelia, et in illud Eccli. xxiv: *In omnibus regnum*, etc. Anselmi Cantuar. archiep. nomen præferentes.

Altera Coloniensis anno 1612, et Lugdun. anno 1650, eadem eodem nomine dederunt. Ipsas ergo ea fide, etsi nullo quod viderim ms. suffragante, nihilque de ipsis Eadmero proferente, edidimus; nihil tamen inde asserentes, sed quod accepimus, tradentes. Ordinem duntaxat immutavimus, eas disponendo juxta seriem locorum Scripturæ, quæ in his exponuntur.

Adnotasse sufficiat eodem stylo et sensu scriptas esse hujusmodi homilias quo et enarrationes in Matth. quas Coloniensis editio in eodem volumine, Anselmi nomine præfixo, compegit. Id facile secundum me discernet quisquis pariter ea loca quæ in utrisque explorata sunt invicem contulerit.

Oxonix quidem in ms. 242 bibl. Merton. exstant homiliæ B. Anselmi; sed quæ et quot, discere non potui.

In ms. S 15 Sancti Ebrulphi una homilia legitur eo titulo: *Anselmi sermo in c. Videns Jesus turbas*, etc., hanc ad nos transmissam ordine secundam cæteris inseruimus.

Unam quoque in illud Apostoli: *Decebat enim*, etc., adjecimus ex ms. Corb. S 596, hoc titulo: *Secundum magistrum Anselmum super versum illum: D c. Decebat enim*, etc.

Ea porro quæ est in illud: *Intravit Jesus*, etc., et quam nonam posuimus, in omnibus cum mss. tum editis etiam antiquioribus reperitur. In mss. nomen Anselmi præfert, et hunc titulum habet in ms. 1106 Bibl. Regiæ: *In assumptione B. Mariæ, Anselmus in illud: c. Intravit*, etc. In ms. Corb. P 307, *Sermo Anselmi in Assumptione, in illud: c. Intravit*, etc. In ms. 596 Corb., *Ex dictis domini Anselmi archiepiscopi*. In ms. Breviario Ecclesiæ Carcassonensis: *Pro festo Assumptionis B. Mariæ Virginis: c. In illo tempore, intravit*, etc. *Homilia venerabilis Anselmi archiep.* Consule varias lectiones.

Hanc homiliam S. Anselmus a Guillelmo abbate Fiscacensi et ab Arnulfo Trecarnensi abbate rogatus

scripsit, ut discimus ex ejus prologo quem ex ms. A Corb. edidimus.

Quod eam scripserit nondum archiepiscopus, et proinde ante an. 1093, ipse satis indicat in prologo, ubi ait se ex obedientia illam scripto tradidisse, quam plus quam semel in conventu fratrum dixerat. Scripta itaque est ab anno 1088, quo Arnulphus electus est abbas Troarn. juxta Chronicon Goferni ab auctore piæ Neustriæ citatum in c. 2 De abbacia Troarnensi, ad annum 1093, quo Anselmus Ecclesiæ Cantuariensi præfectus est.

Denique in ms. bibl. clar. V. D. Bigot exstat una homilia sic inscripta: *Incipit homilia B. Anselmi super Joannem, de planctu Magdalenæ*; hæc ipsa est quæ Origeni vulgo sed falso tribuitur. Quandoquidem vero non plane mihi constat eam esse Anselmi, et pluribus aliis in locis edita habetur, ideo illam dimisimus.

CENSURA Exhortationum.

Istas exhortationes seu sententias P. Theophilus, ut scio, primus emisit. Unde eas habuerit et quo jure eas sancto Anselmo ascripserit, nos sciremus si ipse docuisset; ea igitur quæ ei debetur fide illas inter sancti Anselmi Opera edidimus.

Unum mihi constat, ipsas a monacho Benedictino conscriptas. Etenim plures ex sancti Benedicti regula collectæ sunt; ut cum dicitur: *Cur malis actibus tuis contristas Patrem piissimum qui te in filiorum numero dignatus est computare*. Item: *Ne irritatus Dominus malis tuis ut nequissimum serum perpetuam tradat ad pœnam*, etc. Item: *Æterno Regi militaturus propriis abrenuntia voluntatibus*, etc. Item: *Age, dum vacat, quod in æternum expediat*. Quæ omnia in S. regulæ prologo expressa sunt. Et cum dicitur: *Esto omni vilitate vel extremitate contentus*. Item: *Pronuntia te omnibus viliozem*, quod in c. 5 regulæ legitur. Et cum dicitur: *Diem judicii time: actus vitæ tuæ omni hora custodi: fac te alienum ab actibus sæculi*, etc., quæ omnia in sanctæ regulæ c. 6 proposita sunt.

CENSURA Admonitionis Morienti.

P. Theophilus eam primus publicam fecit ex ms. Bibl. Vatic. Quæ tamen inde ad nos transmissa est, in aliquid ab ea discrepat, ut ex variis lectionibus ad operis calcem positus est evidens.

Hæc autem admonitionis formula sic inscripta legitur in ms. bibl. S. Martini Tornac.: *Tractatus B. Anselmi, quomodo debeat interrogari frater morti proximus, et quomodo respondere*. Vide varias lectiones.

Qua ætate sanctus Anselmus hanc formulam præscripserit, non est unde conjiciamus.

CENSURA CARMINIS De contemptu mundi, et duorum aliorum carminum.

Coloniæ anno 1573 primum typis excusum est carmen istud, sed mancum et mutilum. Integrum illud ex Sancti Victoris. Paris. bibliot. editum est ibidem an. 1612.

Exstat quidem in pluribus mss., cum quibus illud

contulimus, sed in nullo ex his nomen sancti Anselmi habet. Imo in ms. bibl. Aldenburg. carmen De contemptu mundi tribuitur Bernardo Cluniacensi. In ms. Gemmet. C. 70 duo sunt carmina De mundi contemptu: unum quod incipit: *Cartula nostra tibi*, etc., alterum est illud quod Anselmi operibus adjectum, et intitulatur: *Claudianus ad monachos*. In ms. Becc. K 10 Rogerio Cadomo monacho Becceusi ascribitur. Unde quid juris Anselmus habeat in id operis, definire non audeo. Verum quidem est hunc S. doctorem nonnullos versus et hexametros et pentametros composuisse; at quid inde consequitur? Unum dixerim, carmen istud a monacho qui sanctam regulam est professus, compositum esse. In eo enim plura ad mentem regulæ sancti Benedicti proferantur, ut cum ad eos expresse loquitur qui morum conversionem promiserunt, et monachum hortatur ut Deum ubique et semper præsentem credat, etc.

Alia duo carmina in sola D. Picardi, qui ea primus dedit, fide subjecimus.

CENSURA TRACTATUS De pace et concordia.

Is Anselmo tribuitur in ms. Lovaniensi, ex quo transumptum et ad nos transmissum edidimus: ecce ab Anselmi stylo et sensu abhorret.

CENSURA LIBRI MEDITATIONUM ET ORATIONUM.

Sanctum Anselmum orationes sive meditationes scripsisse testatur Eadmerus l. II De ejus vita (Col. 56); testatur et Durandus abbas Casæ-Dei in epistola ad Anselmum, quæ est 61 libri I; testatur et ipse Anselmus in ep. 20 l. I et in ep. 51 l. II: testatur denique innumera pene mss.

Non una vero ætate, sed diversis temporibus illas scripsit, ut ex singularum censuris fiet manifestum, ex quibus etiam constabit quæ et quot a sancto Anselmo vere prodierint.

Censura prologi.

Prologum a sancto Anselmo scriptum mecum censebit, qui in eo mecum deprehenderit et verba et mentem epistolæ qua sanctus Anselmus Gondulpho scribit (Ep. 20, lib. I) se suas rationes ideo paragraphis distinxisse ne prolixitas generaret fastidium, et ut eas lector incidat, hoc est ibi desinat vel incipiat ubi voluerit. Hæc enim eadem in D prologo.

Censura meditationis 1.

Eam P. Theophilus primus evulgavit inter sancti Anselmi Meditationes. A quibus vero illam acceperit, ipse non edicit.

In ms. Bibl. D. Bigot eam inter sancti Anselmi Meditationes haberi certos nos fecit R. P. D. Franciscus Pommeraye, illud præ manibus tenens.

Ipsa sane sancti Anselmi sententias habet. Quod enim in § 1 dicit mortuam magis quam dormientem esse animam quæ ad Dei vocem non expergiscitur, idem in meditatione 2 sensit. Quod ibidem dicit animam ad hoc factam esse ad imaginem Dei ut meminerit, intelligat et amet summum bonum, id ipsum est quod in Monologio, Prologio et alibi passim edo-

cuit. In § 3 dicit quod solus Deus vere est et est A
verum esse, sine quo nulli potest bene esse. Hoc idem
in Monologio et aliis pluribus in locis sanctus Anselmus
exposuit.

Licet ergo in paucis ms. reperiatur hæc medita-
tio, saltem sub Anselmi nomine, hanc tamen sancto
Anselmo non possum abjudicare.

Censura meditationis 2.

In omnibus editis hæc exstat sic inscripta : *Liber
de miseria hominis*. Exstat et in ms. omnibus, sed
diverso sub titulo. In ms. D. Bigot intitulatur : *De
terrore extremi iudicii*. In ms. 2024 Bibl. Regiæ,
in ms. Cisterc. et in aliis inscribitur : *Meditatio ad
concitandum timorem*. Consule varias lectiones. Illam
ab Anselmi monachis se accepisse scribit Durandus
epist. 61, libri 1. Ex qua et ex Anselmi responso
liquet eam ab Anselmo esse editam antequam esset
abbas, hoc est ante annum 1078. In illa enim An-
selmus non ut abbas salutatur, nec in eo abbas in-
scribitur. Durandus autem hanc meditationem acce-
perat, dum esset abbas monasterii Casæ-Dei, cuius
regimen tenuit ab anno 1068 ad ann. 1078, quo in
Claremont. Eccl. episc. electus est. Unde ab anno
1068 ad an. 1078, quo Anselmus Beccensis mo-
nasterii factus est abbas, eam scriptam esse fit
manifestum.

Hanc citat S. Bonavent. c. 3 Soliloq., et eam
integre describit S. Antoninus, p. II, tit. 16,
c. 12, § 7.

Duo hic observo, 1. Inter S. Bernardi, opera C
exstare librum qui eundem titulum, *De miseria ho-
minis*, præfert; sed qui ab isto omnino alius est; 2.
Ipsam inter preces a Joanne abbate collectas haberi
in cod. ms. Mettensi. Quod non levi argumento est
preces istas ab eo magis exscriptas esse quam
compositas, ut fusiis infra demonstrabimus.

Censura meditationis 3.

Hæc in omnibus editis et mss. Meditationum S.
Anselmi exemplaribus legitur : inscriptionum diver-
sitate vide in variis lectionibus.

Ipsam censeo ex illis esse contriti cordis opu-
sculis quæ præfatus Durandus accepisse se gratu-
latur in præadjecta epist.; unde et eadem ætate
eam fuisse compositam qua præcedens edita est, D
lubens concedo.

P. Theophilus in sua hujusce meditationis syntaxi
agitat an sua sibi crimina suoque nomine S. Anselmus
hic exprobrat et describat; et negando concludit,
ne plus æquo suæ famæ prodigus Sanctus hic doctor
iudicetur. Verum delicatior hæc mihi visa est
religio : Ut quid Anselmi conscientiam excutere;
quem a pietatis studio recessisse ut sibi indulgeret,
Eadmerus ipse scribit? Sat sit Anselmum suæ
juventutis delicta veræ pœnitentiæ lacrymis di-
luisse.

Plures hujusce meditationis sententias habet
c. 39 libri Meditationum, qui S. Augustino falso
tribuitur.

Censura meditationum 4, 5 et 6.

Inter S. Anselmi meditationes, eas habent omnia
mss. cum quibus collatæ sunt et ms. 2024 Bibl.
Regiæ, et ms. D. Bigot. Vide varias lectiones.

Censura meditationis 7.

Eam Pater Raynaudus edidit compositam e diversis
partibus quæ in aliis orationibus leguntur quarum
S. Anselmi est auctor indubius : nos, iis sepositis,
illam dedimus illis duntaxat instructam quæ ipsi
sunt propria nec in aliis reperiuntur.

Primi duo hujusce meditationis paragraphi habentur
in ms. S. Mart. Tornac., cujus transsumptam
nobis missum est : duos alios in nullo ms. comperi,
et in sola P. Theophili fide protuli, eo quidem
libentius quod in eis mentem et linguam Anselmi
noverim.

Dissimulare hic nequeo duos priores paragraphos
integros legi in libro *De contritione cordis*, qui exstat
in Appenice tom. IX Operum S. Augustini. Verum
id nihil juris S. Anselmo detrahit, cum liber iste
nihil sit aliud quam excerptum ex variis meditationi-
bus et orationibus quas Anselmi esse omni certo
certius est. Id infra demonstrabimus in iudicio libri
de cordis contritione.

Censura meditationis 8.

A. P. Theophilo: ἑρμηνείᾳ edita est ex ms. Bi-
blioth. Vatic. et in ea nihil occurrit S. Anselmo
indignum.

Censura meditationis 9.

Hæc meditatio, quæ incipit; *Jesum Nazarenum*,
etc., inter S. Anselmi Opera in omnibus excusis legi-
tur sub hoc titulo : *Speculum evangelici sermonis*;
alias, *Stimulus amoris*. In ms. D. Bigot inscribitur :
De humanitate; in ms. Oratorii Paris. hunc titulum
habet : *Passio Domini nostri Jesu Christi, mundi
Salvatoris, secundum B. Anselmum archiepisc.* In
tom. VII Operum S. Bonav. unus exstat liber cui
titulus : *Stimulus amoris*; at totus ab isto distat.
Fateor quidem inter S. Bernardi Opera occurrere
hanc meditationem inscriptam : *Sermo B. Bernardi
de Passione Domini*. At S. Bernardo eam abjudi-
cant qui eam Bernardi stylo minime descriptam
advertunt; nec ego eam Anselmo firmiter asseram,
cum in ea Anselmi verba non legam; in nullo tamen
ejus doctrinæ ac pietati repugnat, et nomen ejus
præfert in omnibus etiam antiquioribus excusis, et
in aliquibus mss.

Censura meditationis 10.

Ex ms. Vatic. eam P. Theophil. publici juris
fecit; et mihi non est unde illam S. Anselmi non
esse judicem.

Censura meditationis 11.

In omnibus tam excusis quam mss. S. Anselmi
meditationibus hæc legitur. In ms. 22 biblioth.
Lincoln. habet hunc titulum, *De recreatione hominis*.
Diversos titulos vide in variis lectionibus.

Eadmerus l. II De ejus Vita, testatur ipsam ab
Anselmo Lugduni scriptam esse anno 1099, post
librum *De conceptu virginis*, etc.

Censura Meditationum 12 et 13.

Primus, si bene scio, P. Raynaudus eas inter sancti Anselmi meditationes evulgavit: et eas in unico ms., quod est domini Bigot, S. Anselmi meditationibus accenseri didici. In duodecima phrasim Anselmi adverte, in tertia decima stylum video omnino disparem; utraque tamen piis mentibus sapit.

Censura meditationis 14.

Hanc sancti Anselmi nomine P. Theophilus ex ms. codi e (collegii, ut puto, Viennensis) primus edidit; ipsa etiam inter S. Anselmi Meditationes occurrit in ms. D. Bigot; in aliis eam non legi.

Observandum autem est in ea contineri novem priora capitula libelli qui Manuale S. Augustini vulgo dicitur. Unde istius libri, sicut et Meditationum, et libri *De contritione cordis*, crism infra dabimus.

Censura Meditationum 15, 16 et 17.

Unica in tres partes distributa exstat in editione Lugdunensi an. 1630, quam nos in tres meditationes divisimus. Huic P. Theoph. ex ms. primam lucem dedit, et eam ab Anselmo ad sororem suam directam scribit. Mihi quidem certo renuntiatum est tripartitam hanc meditationem ad sororem haberi in sepefato ms. D. Bigot; ego vero me illam in nullo ms. legisse fateor.

De illarum auctore certum est: 1. eum fuisse fratrem illius virginis ad quam directæ sunt; ipse enim in secunda declarat quod eodem patre genuerit, idem venter complexus est, eadem viscera profuderunt; 2. eum in juventutis vitia prolapsam, ut eodem loci ipsi fatetur; 3. ipsum tandem Dei misericordia a sæculo esse conversum; 4. quod illius soror in virginitatis proposito viveret, ut in his aperte significatur.

At S. Anselmus unicam sororem habuisse scitur, nomine Richeram, quæ nupsit Burgondio, ex quo filium genuit cui Anselmi nomen impositum est. Id testantur plures epistolæ ab Anselmo ad Burgondium, et ad Richeram et ad Anselmum nepotem scriptæ. In earum una, quæ est 67 l. iii, sorori suæ scribit neminem esse, excepto ejus viro, cujus salutem tantum nosse et audire ipsa desiderat quantum suam et filii sui; quia ipse unicus ejus frater est, et ille unicus ejus filius: quæ non obscure indicant non aliam fuisse S. Anselmi sororem; si qua enim fuisset, Anselmus non esset post maritum unicus qui cum nepote suo a Richera unice diligeretur. Id unum prohibet quin credam ab Anselmo scriptas esse istas meditationes.

Quidam eas S. Augustino ascribere; et quidem in libello *De vita eremit. ad sororem*, c. 47, ad finem tres istæ ex integro leguntur. Verum nec istius libelli Augustinus auctor est, sed aliquis sancto Benedicto et sancto Gregorio junior; illius enim meminit in c. 14 et 19, et istius in c. 46. Adjice quod in nullo ex antiquioribus sancti Augustini mss. id operis descriptum reperitur.

A Auctor hujus libelli in c. ult. fatetur se his meditationibus *De divinis beneficiis*, adjunxisse vivendi formam quam per 46 capitula ibi præscripsit; unde fit evidens unum esse et istius vivendi formulæ et istarum meditationum auctorum.

Censura meditationis 18.

Ex ms. collegii Viennensis P. Theophil., ut ait in prælatione ad Mantissam, hanc inter alias omnes, ut vocat, faculas, seu alloquia sancti Anselmi in lucem primus emisit. Hujus initium legitur in prima parte cap. 18 libri Meditationum qui inter sancti Augustini opera volvitur.

De illius auctore hoc unum scitur, quod viveret in societate fratrum quibus præerat; id enim ibi pluribus indicat. Nihil autem in ea est quod Anselmum non sapiat, unde ab Anselmo, dum Breccense cœnobiium regeret, eam scriptam esse facile crediderim.

Censura meditationis 19.

Primus eam ex ms. Vatican. edidit P. Raynaldus. Ipsam nos ex ms. S. Mart. Tornac. castigatam dedimus. Anselmo prorsus digna est.

Censura meditationis 20.

Inter S. Anselmi orationes hæc habetur in ms. 267 biblioth. Thuane, ex quo ipsam typis dedimus. Hæc sancti Anselmi doctrinam ac pietatem in omnibus exprimit.

Censura meditationis 21.

Hanc non aliud censo quam pietatis flores ex Prologo sive ab ipso Anselmo, sive ab alio collectos; et ita omni jure Anselmo ascribitur in pluribus mss. ac in P. Theophili editione,

*CENSURA ORATIONUM.**Censura orationis 1.*

A P. Rayn. ex ms. coll. Vien. primum evulgata est, nec eam in ullis sive excusis sive mss. comperi. Attamen ab Anselmi stylo non distat, et auctorem suum proposito et habitu religionis distinguit.

Censura orationis 2.

Ipsa in excusis etiam antiquioribus exstat, quasi pars orationis, quæ incipit; *Deus meus, da cordi meo*, etc. Nos eam ab illa non sejunximus, nisi ut eas quæ compunctionem excitant, illis præmitteremus quæ ad virtutes impetrandas sunt compositæ. Capitula 5, 6, 7, 8 libri Meditationum, qui Augustino falso tribuitur, constant ex ista oratione, quæ tamen in ms. et in omnibus excusis S. Anselmo ascribitur. Vide infra judicium istius libelli Meditationum.

Censura orationis 3, 4, 5, 6, 7.

Inter S. Anselmi orationes hæc leguntur in mss. quæ in variis lectionibus notavimus: quibus adde ms. D. Bigot, et ms. coll. Vien., ex quo eas P. Rayn. primus edidit. Quinta est. c. 34 præfati libri Meditationum.

Censura orationis 8.

In ms. biblioth. S. Martini Tornac. leguntur plures S. Anselmi lamentationes, hoc est meditationes,

inter quas hæc habetur, quam ad nos transmissam A protulimus.

Oratio 9 eadem est ac 2, cujus vide censuram!

Censura orationis 10.

Hæc confecit quatuor priora capitula præfati libelli Meditationum. Attamen omnes etiam antiquiores Meditationum S. Anselmi editiones ipsam habent; nec nou ms. Thuan. 267 et ms. colleg. Vienn.

Censura orationis 11.

Inter S. Anselmi orationes legitur hæc in pluribus mss. in quibus diversos habet titulos, ut videre licet in variis lectionibus. In ms. D. Bigot hæc oratio aliis duabus conjuncta est. Eam ex ms. Vatic. P. Raynaudus primus publicam fecit.

Censura Orationum 12 et 13.

P. Theoph. ex ms. Vienn. primus eas inter S. B Anselmi alloquia recensuit.

Censura orationis 14.

Exstat hæc in omnibus excisis, et in ms. D. Bigot ac in ms. Thuan. et in ms. Vien. Ipsa tamen est c. 9 sæpe fati libelli Meditationum, cujus infra judicium dabimus.

Censura orationis 15.

Hanc inter S. Anselmi orationes habent ms. Corb. 160, ms. Vallis Luc., ms. San-Germ. et ms. Coll. Vien., ex quo eam P. Theoph. primus edidit.

Censura orationum 16, 17, 18 et 19.

Istæ capita 36 et 37 prædicti libri Meditationum complent. Ipsa tamen, nec immerito, P. Rayn. ex ms. Coll. Vien. S. Anselmi alloquiis accensuit.

Censura orationis 20.

Hæc oratione clauditur præfatus liber Meditationum: ipsa tamen inter S. Anselmi orationes legitur non solum in ms. quæ in variis lectionibus designavimus, sed et in ms. S. Germani, in ms. Lovan. et in ms. Vienn. ex quo P. Rayn. eam S. Anselmi alloquiis primus adjunxit.

Censura orationis 21 et 22.

Ipsas ex ms. Vatic. accepit ac dedit P. Raynaudus. Reperiuntur quidem in libro *De contritione cordis*, ac in libro *Meditationum*, c. 10. At quam falso hi libri nomen Augustini præferant, infra demonstrabimus.

Censura orationum 23, 24, 25, 26, 27 et 28.

Præter ms. quæ in variis lectionibus notata sunt D ms. Lov., ms. Biblioth. Regiæ, ms. Floriac., nec non mss. Vatican. et Collegii Vien., ex quibus eas P. Theoph. deprompsit, eas esse Anselmi protestantur.

Censura orationis 29.

Cum fides mss. codicibus integra danda sit, ubi nulla alia suppetit judicandi ratio, et nihil aliunde repugnat, hæc orationem nulli alii quam S. Anselmo adjudicandam censuimus. Eam enim in pluribus non ignobilioris notæ codicibus mss. inter alias sancti hujusce doctoris orationes perlegimus: quos, cui libuerit, consulat in variis lectionibus notatos. Iis adjiciantur ms. 2024 Biblioth. Regiæ, et aliud ms. D. Bigot. Stylo quoque Anselmi descriptam hæc

esse probe novit quisquis in ejus lectione versatus est. Quod autem hæc inter Joannis abbatis Fiscanensis pia collectanea reperitur in Metensi ms., quid consequens est, nisi abbatem hunc, qui ea adhuc ætate vigeat qua a S. Anselmo plurimi pias quas composuerat, orationes deposcebant, ab eo istam accepisse et acceptam exscripsisse? Id infra sumus demonstraturi.

Censura orationum 30, 31, 32, 33, 34, 35 et 36.

Has omnes P. Raynaud. ex ms. Vien. primus edidit; tricesima tertia legitur etiam in ms. D. Bigot sub hoc titulo: *Oratio apologetica sancti Anselmi*; tricesima quarta vero exstat in ms. Thuan. et in ms. Becc., ut in variis lectionibus indicavimus.

Censura orationum 37, 38, 39 et 40.

Ex ms. Corbeiensi 160 illas publici juris fecimus et Anselmo ascripsimus. Quæ quadragesima est reperitur etiam in ms. Victor. Kk. 16.

Censura orationum 41, 42, 43 et 44.

Harum prima in omnibus pene mss. inter S. Anselmi orationes legitur. Vide varias lectiones. Cæteras vero non ita firmis Anselmo asseruerim: licet eam quæ quadragesima secunda est ex ms. Viennensi, et alias ex ms. Vatic. P. Raynaudus in lucem ediderit.

Censura orationum 45, 46, 47 et 48.

Pater Raynaudus has quatuor ad B. V. orationes ex ms. colleg. Vienn. primus typis expressit inter Anselmianas.

Censura orationum 49, 50 et 51.

C Hæc habentur non modo in ms. colleg. Vien. et in ms. Vatic. et in San German., sed et in iis omnibus quæ evolvi, ut in variis lectionibus signavi. Unde illas esse reor quas prolixiores composuisse æ Anselmus nondum abbas scribit in epist. ad Gondulphum, quæ est 20 lib. 1. Unum hic observandum est, quod in antea editis orationes 49 et 50 abbreviatæ quasi unam faciunt sub hoc titulo: *Invocatio Matris Virginis Mariæ simul ac Filii ejus*, et incipit: *Sancta et inter*, etc.

Censura orationum 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58 et 59.

Ex ms. Vien. orationem 52, alias vero ex ms. Vatic. P. Raynaudus inter Anselmianas primus edidit.

Censura orationis 60.

Rhythmus hic inter sancti Anselmi orationes habetur in ms. Corbeiensi 160 et in ms. Vict. Kk. 16, ex quibus illum prælo commisimus sancti Anselmi orationibus insertum.

Censura orationis 62 et aliarum ad SS.

Guillelmus Gemmeticensis, lib. vi, cap. 9, de Anselmo scribit quod librum orationum ad sanctos ediderit; et eas esse Anselmi non est unde quis dubitet, nisi omnem ms. codicibus fidem abnegavit. In aliquibus quidem oratio 64, quæ est ad sanctum Andream; et oratio 68, quæ est ad sanctum Laurentium; et 71, quæ est ad sanctum Dunstanum, desiderantur: sed cum prima in ms. Vien. et in ms. Th. et in ms. Sancti Germani legatur; altera vero in ms.

Th. et in ms. Vien., tertiatandem in ms. Vien., ea satis sint faciendæ hæc in re fidei.

Advertendum superest : 1. In ms. codice Sancti Arnulphi Metensis, ex suprarecensitis sancti Anselmi Meditationibus et Orationibus plurimas (quarum specimina D. Mabillonius t. I Analectorum exhibuit) reperiri inter varia pietatis opuscula quæ Joannes abbas Augustæ nuncupavit. Ipsas autem non ab eo compositas, sed ex jam tum editis a sancto Anselmo Meditationibus sive Orationibus collectas inde arguitur, 1° quod ex omnibus Orationum sancti Anselmi codicibus ms. quos viderim, et qui tam in proloquio quam in variis lectionibus denotantur, nullus sit qui istarum precum saltem quam plurimas sancto Anselmo non ascribat. Qua quæso æquitatis lance tot ms. fidem elevabit unicus codex ms. cui nulla alia suffragatur ratio?

2. Quod ex sancti Anselmi epistolis, quas in prima Meditationum censura indicavimus, et ex ipsiusmet Eadmeri testimonio (l. I *De Vit. S. Anselmi*, col. 56) constet orationes ab Anselmo dum adhuc prior esset, hoc est ante ann. 1078, editas, et a pluribus exscriptas. Unde non leviter conjeciam ipsum etiam Joannem Fiscanensem Anselmo Beccensi viciniorem illas ab eo accepisse.

3. Quod inter eas illæ passim descriptæ legantur quas Anselmo asserunt ipsæmet Anselmi epistolæ, videlicet tres orationes ad sanctam Mariam, quas ipse suas facit in epistola ad Gondulphum, quæ est 20 lib. II, et meditatio, *Terret me*, etc. (Vide censuram Meditationis 2) cum aliis de cordis contritione, de quibus Durandus abbas Casæ-Dei ei gratulatur in ejusdem libri epistola 61. Ex quibus conficitur, 1° codicem hunc Metensem non esse descriptum nisi postquam sanctus Anselmus suas Meditationes sive Orationes edidit; 2° Joannem hunc abbatem plures ab Anselmo compositas orationes exscripsisse, et exscriptas direxisse ad Augustam. 3° Istarum proinde precationum hunc non auctorem, sed pium duntaxat collectorem habendum.

Porro nihil repugnat certo huic juri quod istas preces sancto Anselmo adjudicat. Quod enim præfatus Metensis codex optimæ notæ scriptus sit ad undecimi sæculi finem, et quod Joannes Fiscanensis vita cesserit anno 1078, quem tamen monasterium rexisset usque ad annum 1082 auctor Neustriæ Piæ refert ex Orderico Vit., l. IV, ad ann. 1072, et l. II, ad ann. 1107, non modo nihil obstant, sed favent plurimum. Nam, ut supra jam tetigi, Anselmus dum Becci prior erat, plures orationes scripsisse certo scitur, et ab ann. 1063 hoc munere perfunctus ad an. 1078, quo in abbatem assumptus est.

Earum auctor homuncionem quidem se dicit. At cum non de corporis mole, sed ex animo de se humiliter sentientis ista prolata sint, Joannem hunc, qui ex corporis exiguitate *Joannellinus* dicebatur, nihil juvant; sed Anselmum aperte produunt, cui frequens erat hujusce vocis *homuncionis* et *homunculi* usus, ut patet legenti tertiam meditationem et

A orationem 69, quæ nullo dubio Anselmi sunt, et in quibus homuncionem et homunculum ipse se nuncupat.

In alloquio 12, quod in nostra hæc editione est meditatio, 18, auctor indicat se pastoris habere officium cujus onere pressus ingemiscebat. Et hæc quidem Anselmo priori aptissime conveniunt, cujus sub prælationis istius pondere suspiria lacrymasque describit Eadmerus (l. I *De Vita S. Ans.*) Cum, inquit, *pro amissa status sui tranquillitate vehementissime fletet, ab onere prælationis, quod sibi fatebatur importabile, ut relevari mereretur, magnopere (Maurilium) archiepisc. Rothom. cepit rogare. Ipse vero Maurilius præcepit ut prælationem quam habebat retineret.*

B Denique quod gratiam loca commissa ordinandi auctor orationum postulet, Joannem Fiscanensem, qui duo regerat monasteria, ut quid arguit? quasi vero plures ecclesias regere credatur sacerdos quisquis in fine brevium litaniarum recitat orationem in qua hæc verba *loca nobis commissa* expressa leguntur.

Uni igitur Anselmo Cantuariensi jure merito istas orationes asseruimus, quas non Fiscanensis modo, sed et Durandus Casæ-Dei abbas ab anno 1068 ad annum 1078 et plures alii multo pietatis studio exceperunt et collegerunt.

Advertendum 2 ex orationibus quæ nullo dubio sunt Anselmi, videlicet ex orat. ad S. Petrum, ad S. Paulum, ad S. Nicolaum, ad S. Benedictum, plurima excerpta esse ex quibus magna ex parte compositi sunt liber *De contritione cordis*, et liber Meditationum, qui in t. IX Operum S. Aug. habentur, et de quibus propterea quid sentiendum sit infra pronuntiabimus; 3. orationem 69 minus recte inscriptam esse ad sanctum Martinum, cum ad S. Nicolaum eam se fecisse ipse Anselmus scribat in epist. ad Baldricum, quæ est 51 lib. II, in qua etiam indicat eam paulo antequam in Angliam ipse transfretaret, esse compositam, videlicet circa idem tempus quo librum *De Incarnatione Verbi contra Roscelinum* inchoaverat. Exstat hæc oratio sancti Nicolai nomine inscripta in ms. monasterii de Lira.

CENSURA Psalterii beatæ Virginis.

D Illud D. Picardus primus in lucem misit, haud dubie ex aliquo ms. quod sancti Anselmi nomen præfert. P. Rayn. nullum habuisse illius operis codicem ms. fatetur. Ego quidem incidi in duos, videlicet unum Victorinum, et alterum Floriacensem, in quibus hujusce Psalterii initium usque ad Completorium habetur: sed in utroque cætera desiderantur, et in neutro legitur nomen auctoris. Occurrit etiam mihi in nostræ biblioth. codice ms. 345 Psalterium B. V. et aliud etiam in ms. Bibliot. Regiæ; sed duo hæc prorsus alia sunt ab eo quod hic editum est, et ab eo quod S. Bonaventura composuit.

JUDICIUM LIBRI *De contritione cordis*.

Primi capituli ultima pars, cum secundo capite,

tota ad verbum sumpta est ex postrema parte meditationis 2, quam S. Anselmus anno 1099 scripsit de humana redemptione.

Tertii capituli pars posterior, *Qualem me fecisti*, etc., et prior pars capituli 4, usque ad hæc verba, *Anima mea ante omnia*, etc., decerptæ sunt ex sancti Anselmi oratione ad S. Joann. Bapt. Altera pars iatus Capituli 4, *sunt autem hæc*, etc., transumpta est ex oratione 4 ad Deum, quæ incipit: *Altissime*, etc. Ultima tandem pars ab his verbis, *Quam tolerabilis*, etc., et initium capituli sequentis usque ad ista *Noli, Domine*, etc., translata sunt ex secunda indubitataque S. Anselmi meditatione cujus initium est, *Terret me*, etc.

Ab istis autem verbis: *Noli, Domine*, etc., ad hæc, *Parce peccatrici animæ meæ*, etc., deprompta sunt ex ultima parte tertiæ meditationis sancti Anselmi, quæ est deploratio male amissæ virginitatis.

Ab his quinti capituli verbis, *heu! miser semper*, etc., usque ad ista, *perversum etiam*, etc., emendicata sunt, inverso licet ordine ex S. Anselmi oratione tertia ad Deum. Ab istis autem, *perversum etiam*, etc., usque ad ista *O peccata*, etc., excerpta sunt, mutato tamen ordine, ex oratione ad S. Bened. quam esse sancti Anselmi constat.

Ab iis porro verbis *O peccata*, etc., usque ad hæc *Exaudi ergo*, etc., quæ sunt initium capituli 10, sumpta sunt ex oratione ad sanctum Nicolaum, quam ipse Anselmus se fecisse declarat in epist. 51, l. II. Ab his, *Exaudi ergo*, etc., ad ista *Sed unde Deus meus*, etc., extracta pariter sunt ex præfata orat. ad S. Nic.

Ab istis *Sed unde Deus*, etc., ad hæc *Memento*, etc., sunt ex tertia sancti Anselmi meditatione, quæ est de virginitate male amissa.

Ab his *Memento*, etc., ad ista: *Deus meus, in te pono*, etc., deducta sunt ex fine orationis ad sanctum Nicolaum, et ex meditatione de male amissa virginitate.

Ista capituli ultimi, *Peccare est Deum inhonorare*, etc., sunt ex meditatione 11, quam sanctus Anselmus Lugduni composuit, et ex pluribus aliis ejus capitulis:

Hæc ejusdem capituli, *heu me! peccavi*, etc., ad ista: *Deus Dominus cujus*, etc., exscripta sunt ex secunda sancti Anselmi meditatione. Hæc tamen verba: *Væ male agentis*, etc., transumpta sunt ex oratione ad sanctum Paulum ex qua etiam decerpta sunt ista *Deus cujus bonitas*, etc., usque ad hæc *Scio quidem et fateor*, etc.

Ex his autem omnibus fit evidens librum *De contritione cordis*, cujus auctor incertus fuit ipsis sancti Augustini censoribus, fuisse compositum ab aliquo recentiore, qui sancti Augustini et sancti Anselmi sententias quæ magis ad cordis contritionem movere possunt studiosissime collegit, et ex ipsis librum hæc aptissime concinnavit.

A JUDICIUM LIB. *Meditationum*, QUI INTER S. AUGUSTINI OPERA CIRCUMFERTUR.

Duo Meditationum libri exstant in tom. IX Operum sancti Augustini: unus inter ejus Opera, alter in Appendice editus est. De secundo cui nihil cum Anselmi Meditationibus commune est, nihil hic statuimus, sed de primo quid sentiendum sit ut concludatur, duo præmittenda sunt.

1. Totus fere hic liber legitur in sancti Anselmi Meditationibus et Orationibus. Quatuor enim priora hujusce libri capitula faciunt orationem 10, quæ incipit, *Domine Deus, da cordi*, etc., usque ad hæc. *Quam magnas, Domine*, etc. Quatuor autem sequentia capitula de verbo ad verbum redduntur in oratione 2, quæ incipit: *Invoco te*.

Caput nonum istius libelli implet S. Anselmi orationem 14, *Jam o divini amor*, etc.

Cap. 10 est ipsa oratio 21, *Scio, Domine*, etc. Initium capituli 18 inchoat meditationem 18, omissis aliquot versibus quæ huic præmittuntur.

Capita 22 et 23 plurima habent quæ leguntur in § 5, 6 et 7 Meditationis 14, quæ et Enchiridion dicitur.

Cap. 29 et 30 continentur in § 1 præfate Meditationis 14.

Caput 34 est oratio integra quam quintam numeravimus.

Caput 35 conficit orationem 17.

Caput 36 dat orationem 16.

Caput 37 complet 18 et 19 orationes.

Caput 39 aliquas habet sententias quæ sunt in oratione 62, aliquas quæ occurrunt in medit. 3, aliquas quæ leguntur in orat. 2, aliquas etiam quæ in c. 1 Proslogii reperiuntur.

Denique caput 41 et ult. integram conficit orationem 20.

Ex his luce clarius est aut istas meditationes et orationes ex præfato libro esse descriptas, aut librum hunc ex istis maxime orationibus seu meditationibus non ab Anselmo sed alio juniore fuisse compositum. Utrum verum sit ut intelligatur, adverte: 1° Proslogion et alias saltem ex his orationibus quæ eadem habent ac iste liber, indubitata esse sancti Anselmi opuscula. Unde consecrancum magis est ex sancti Anselmi orationibus librum hunc esse transumptum quam ex eo libello, cujus auctor nullus ante Anselmum certo scitur, et qui non nisi in mss. recentioribus legitur, istas orationes fuisse ab Anselmo descriptas. Nec enim is erat sancti Anselmi animus.

Adverte 2° librum hunc Meditationum nihil aliud esse quam centones nonnunquam minus apte assumptos. In orationibus vero sancti Anselmi sententiæ sententiis et partibus partibus magis cohærent. Potius itaque ille ex istis, quam istæ ex illo, compositus est.

JUDICIUM LIBRI QUI *Manuale* DICITUR.

Hunc librum non esse Augustini constat: 1° ex eo quod in antiquioribus ms. non legitur, 2° ex

ipius prologo, ubi auctor præfatur se ex elegantioribus dictis SS. Patrum Manuale hoc collegisse, 3° ex eo quod sex ultima hujusce libri capitula verbatim sancti Anselmi Prologio transumpta sint.

An vero hic liber sit Anselmi non est unde desi-

gniam. Æquius tamen censuerim id operis nec a Augustino, nec ab Anselmo prodiisse, sed ab aliquo ipsius recentiore, qui ex diversis et maxime S. Augustini et sancti Anselmi sententiis et capitulis hunc librum consarcinavit.

CENSURA OPERUM

QUÆ IN APPENDICE EDITA SUNT.

CENSURA *Elucidarii*.

Oxoniz in ms. 223 bibl. Mertonensis liber iste sic inscriptus legitur: *Liber qui vocatur Elucidarius B. Anselmi*. Cantabrigiz in ms. 123 colleg. Bened., *Elucidarium Anselmi*. In pluribus aliis mss. exstat, sed sine nomine auctoris. In ms. cujusdam bibliothecæ Anglicanæ exstat etiam hoc opus Gallice scriptum, ut certo mihi ab amico, præ cuius manibus erat, renuntiatum est.

Hunc librum Anselmi nomine insignitum Espenæx prelo primus commisit Parisiis an. 1560, unde postea inter sancti Anselmi Opera excusum est Coloniae an. 1573. Quandoquidem vero in eo plurima vana, inepta, et sancti Anselmi doctrinæ adversa deprehenduntur, indignum prorsus quod illius Operibus adnumeraretur, judicatum est. Quæ enim de luctu Adam, Abel occiso, dicuntur in l. 1, c. 15 et de miraculis qui Domino nascente contigisse narrantur in cod. l., c. 19, nec theologo, nec sano capite digna sunt: Et cum arbitrium definitur (l. III, c. 3) « libertas eligendi bonum vel malum, » ab Anselmi doctrina receditur: cujus etiam sententiæ repugnat quod l. II, c. 15, de seminis immunditia pronuntiatur. Deinde sanctus Anselmus in prologo ad dialogum *De veritate* ipse quatuor a se compositos dialogos scribens et enumerans, hujus non meminit. Nec quis dicat ea ætate dialogum hunc nondum ab eo editum fuisse; nam ex *Elucidarii* præfatione liquet ipsum ab aliquo qui in scholis adhuc ageret, et nondum esset prælatus, esse compositum: Anselmo autem Beccensis cœnobii regimen jam tum obtigerat cum ad suos dialogos prologum scripsit.

Honorio Augustodunensi id operis ascripsit Trithemius l. De Eccl. script. Guillelmo Conventriensi Carmelitæ, qui vixit circa an. 1360, P. Theophilus in Eromatis adjudicavit: cujus tamen sententiam P. Labbe confutat ex ms. codice coll. Clarom., qui hujusce Carmelitæ ætatem superat. Neutri ego illud opus asseram, sed cuidam sancti Anselmi studioso qui ex ipsius maxime sententiis hanc Christianæ, ut ait, theologiæ summam concinnavit.

CENSURA *DIALOGI De Passione Domini*.

Exstat hic dialogus in ms. 519 bibl. Thuan. sub hoc titulo: *Planctus beatæ Mariæ V. ad Anselmum, de passione Christi*. Exstat et in omnibus editis. Nihilominus tamen hunc non esse S. Anselmi mihi constat, 1° ex prologo, ubi hæc leguntur: *Beatus Anselmus, etc.*; 2° quia is non est ex quatuor dialogis quos a se compositos Anselmus ipse recenset in præfatione ad dial. *De veritate*; 3° quia de eo Eadmerus

nihil loquitur; 4° et maxime præ fabulis et puerilibus nugis quibus dialogus iste oppletus est.

CENSURA LIBRI *De mensuratione crucis*.

In omnibus quidem, etiam antiquioribus, excusum S. Anselmi Operibus liber iste legitur. Verum cum in nullis reperiatur mss. et auctor in cap. 5 Bernardum citet, palam est eum esse Anselmo posteriore, qui anno 1109 decesserat, antequam Bernardus vel monachum induisset. Quod etiam de merito ex condigno loquitur in c. 1, indicat hoc opus non prodiisse ante sæculum decimum tertium.

CENSURA LIBRI *De conceptione beatæ Virginis*.

Hujusce tractationis fragmenta cum hac epigraphæ, *De conceptu virginali passivo*, primus edidit P. Raynaudus, qui totus contendit hunc tractatum a S. Anselmo esse compositum. Equidem ipse scio in ms. 271 bibl. Merton. in Anglia, ante tractatum *De excellentia B. Mariæ* hunc legi sic inscriptum: *Anselmus de conceptione B. Mariæ*: et in ms. 22 bibl. Lincol. inter alia S. Anselmi opera illud haberi *De Conceptione B. Virginis*. Cantabrigiz in ms. 338 colleg. S. Benedict. post Eadmeri Opera pariter occurrit tractatus *De conceptione S. Mariæ*. Sed et in ms. Cluniac. legitur: *Tractatus B. Anselmi de conceptione B. Mariæ Virg.* Et in ms. Corb. inter sancti Anselmi Opera hic etiam tractatus reperitur, *De conceptione B. Virg. Mariæ* ex quibus duobus ms. hunc tractatum integrum edidimus. Non tamen inter sancti Anselmi Opera quandoquidem horum mss. quæ pauciora sunt, et alios quam sancti Anselmi tractatus continent, fidem penitus abrogant alia innumera Opera S. Anselmi mss. quæ in Regia, Victorina, Thuana, et pluribus aliis bibliothecis in Gallia, in Anglia et in Belgio asservantur. In his enim omnibus ne fragmentum quidem istarum tractationum reperire est. Sed nec scio quis tractatus ille sit, quem tres Anglicani isti codices inscribunt: *De conceptione B. Virginis*; hic enim titulus libro *De conceptu virginali* ab exscriptoribus præfigi potuit.

Insuper sancto Anselmo hunc librum falso ascribi tota ipsius doctrina reclamatur, ut novit quisquis ejus librum *De Cur Deus homo*, et maxime c. 16 et 17, legit ut intelligeret. P. Raynaudus in sua hujusce libelli Syntaxi vult Anselmum eo loci, sicut et alios PP. locutum de prima conceptione quæ in paterni seminis susceptione consistit, et unde incurritur debitum contrahendi peccatum originis. Verum his totus adversatur Anselmus citatis maxime in locis, ubi probat nullam esse in semine immunditiam quæ